

Les sardanes a Manlleu: entre la cultura i el lleure

Exposició amb motiu dels 90 anys de l'Agrupació Sardanista de Manlleu

CARLES GARCÍA I DAVID REBOLLO
MUSEU DEL TER

Enguany es compleixen noranta anys de la fundació, l'any 1929, de l'Agrupació Sardanista Manlleuenca. Des de finals del segle XIX, a Manlleu les sardanes gaudien del favor popular, com ho demostra la intensa activitat sardanista documentada a la ciutat en les dècades anteriors a la fundació de l'Agrupació. Però no sempre s'havien ballat sardanes a Manlleu. Les modernes sardanes llargues van néixer a l'Empordà cap a la meitat del segle XIX, i des de finals del segle XIX es van estendre impulsades pel catalanisme cultural i polític.

Concurs de sardanes a la plaça de toros que s'instal·lava a Manlleu. Veiem rotllanes sota la idea canònica de l'alternança home-dona del model de sardanes que va difondre el catalanisme a inicis del segle XX i rotllanes només d'homes, d'acord amb l'antic model masculí de l'Empordà, d'on són originàries les sardanes. Primera dècada del segle XX. Autor: Cintet Rifà Anglada. Fons: família Rifà

Durant el segle XX, la sardana ha estat un espai central de socialització i lleure populars, present en totes les festes. I ha estat, sovint, una esclatxa de reivindicació de la cultura catalana, especialment en aquells moments en els quals aquesta va haver de resistir la repressió dels règims dictatorials del segle XX a Espanya.

L'exposició que es pot veure al Museu del Ter des del 28 de juny i fins al 15 de setembre presenta una breu història de la sardana a Manlleu. El principal

recurs són més de 300 fotografies, des de les primeres imatges de principis de segle XX fins a imatges actuals. Les fotografies provenen de fons diversos, i especialment per a les dècades finals destaquen les imatges procedents dels fons fotogràfics particulars recollides amb motiu del taller de fotografia història "Desvetllem la memòria de les sardanes a Manlleu", que es va realitzar setmanalment al Museu del Ter durant els darrers mesos,

i que ha servit per documentar col·lectivament un gran nombre de fotografies sobre el món de les sardanes a Manlleu.

L'exposició també recull les sardanes dedicades a Manlleu i la seva gent, les orquestres-cobles manlleuenques que havien tocat sardanes, unes nou documentades, i els compositors i compositores de la ciutat. Una pantalla tàctil ens permet escollir entre 13 sardanes representatives de les dedicades a Manlleu de diferents moments històrics.

En una altra pantalla tàctil el visitant pot escollir entre 10 fragments

Els 90 anys de l'Agrupació han estat l'excusa per fer un intens treball de recerca

de pel·lícules filmades per Carles Molist entre finals dels anys setanta i principis dels noranta de l'activitat sardanista a Manlleu. Aquestes imatges provenen dels fons audiovisual que la família de Carles Molist va dipositar al Museu del Ter. L'exposició s'ha fet amb la col·laboració de la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural en el marc del programa de l'Observatori del Patrimoni Etnològic i Immaterial de Catalunya. EL Museu del Ter forma part de la xarxa de l'Observatori, així com el Museu de la Mediterrània de Torroella de Montgrí, amb el qual ehem començat la participació en el seu projecte "Fer de música" amb motiu de l'exposició. Hem d'agrair també l'assessorament i el suport rebut per Jaume Ayats, etnomusicòleg i director del Museu de la Música de Barcelona en l'elaboració dels continguts.

Ballada a la plaça Fra Bernadí els anys vint. Es veu l'antic parc de bombers de la plaça on posteriorment es va obrir l'actual carrer mossèn Guardiet. Fons: Biblioteca Municipal de Manlleu BBVA

BREU HISTÒRIA DE LES SARDANES A MANLLEU

Quan la sardana segurament encara no havia sonat a Manlleu ni a cap indret d'Osona, una anècdota ens permet relacionar-la amb la ciutat de forma indirecta. La mare de Pep Ventura (1817-1875), músic i compositor clau en l'evolució de la cobla, i conegut com "el príncep de la tenora", era de Manlleu. L'Antònia Casas Llagostera hi va néixer el 17 de gener de 1785 i posteriorment es va casar amb Benet Ventura, militar fill de Roses. No sabem ni com es van

conèixer ni el lloc del casament. Si que sabem que Pep Ventura va néixer a Alcalà la Real (Jaén), on el seu pare estava destinat, l'any 1817. Antònia Casas tenia 32 anys i va morir sis anys després, l'any 1823.

La primera referència explícita d'audicions de sardanes és del 1906

La primera referència explícita d'audicions de sardanes a Manlleu la trobem a *La Vanguardia* del 9 d'agost de 1906 per a la celebració el 19 d'aquell mes d'un concurs de sardanes a la plaça de Fra Bernadí. A partir d'aquí les referències documentals són habituals. Sabem, però, que les sardanes s'estenien per Osona des de 1890. A Vic, Torelló, Roda de Ter, Sant Pere, Vila-seca, hi trobem referències explícites, i tot indica que a Manlleu succeïa el mateix.

Les sardanes arribaven en el repertori de músiques de moda d'orquestrades com "Los Agustins", "La Catalana", "El Fatxendes" i altres que recorrien les festes majors de la comarca i sovintejaven també Manlleu. En un article memorialístic de 1961, Mossèn Puntí Collell recorda com en la seva infància, a finals dels anys noranta del segle XIX, l'orquestra local també

s'atrevia amb les sardanes en el període del carnaval.

Durant aquest període inicial es programaven vinculades amb el calendari festiu tradicional, especialment per la Festa Major, quan es contractaven orquestres de renom. Les sardanes són una música i un ball de moda, i no estan encara institucionalitzades. Les imatges que en conservem a Manlleu a principis de segle ens mostren la convivència (o la lluita) entre la idea canònica de l'harmonia d'alternança home-dona del model de sardanes que des de Barcelona va difondre el catalanisme, amb el model d'exhibició de força i habilitat masculines descrit a les comarques empordaneses d'origen de les sardanes.

L'any 1916 una notícia de l'*Ideal Manlleuense* ens informa de la contractació per part de l'ajuntament per la Festa Major d'una orquestra "exclusiva per a sardanes". Aquesta és una novetat important i ens serveix de punt de partida simbòlic d'un moment d'institucionalització i ebullició de les sardanes a Manlleu, amb cobles, ocasions i institucions específiques per a les sardanes a Manlleu i també en tot el context català. L'any 1924, la Festa Major inclou 16 audicions de sardanes i tres orquestres per interpretar-les. En aquests anys formen part de la programació de totes les celebracions, com els aplecs de Palau o la Gleva, les Festes dels Tonis, les de la Mare de Déu del Carme (patrona dels obrers), del Corpus, etc. Però la novetat és la conquesta d'un espai propi fora del calendari festiu. El 1920 trobem notícia també a *La Vanguardia* de sardanes tots els diumenges de juliol, i el 14 d'octubre de 1925 al mateix diari s'esmenta una comissió organitzadora d'una programació setmanal d'audicions de sardanes al Teatre Garcia. Probablement són els precedents de l'Agrupació Sardanista, que es funda l'any 1929 per consolidar les audicions i promocionar la sardana a Manlleu. L'any 1931 l'Agrupació ja compta amb gairebé 300 socis i sòcies. La primera

Aplec de sardanes a la Font de la Teula. Anys trenta. Aquest indret era un espai popular de trobada dels manlleuencs. Els anys vint s'hi anava a ballar sardanes per Sant Joan, i l'any 1932 s'hi va fer el primer aplec de l'Agrupació sardanista manlleuenc. Autor: Jaume Salarich Vila. Fons: Biblioteca Municipal de Manlleu BBVA

colla sardanista manlleuena amb referències clares és l'exitosa Flors Camperoles. A principis dels anys 30 l'Agrupació estrena el concurs i l'aplec de sardanes de Manlleu. També destaca aquests anys el primer intent de cobla específicament per a sardanes manlleuena: la Cobla de la Unió Choral de Manlleu, formada per alumnes del Mestre Martínez. L'orquestra els Fonts de Manlleu alternaven la interpretació de diverses músiques de moda amb les sardanes.

Bona part d'aquest període coincideix amb la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). A tot Catalunya és un moment de màxima expansió del fenomen sardanista com a instrument de reacció cultural a la repressió política del catalanisme pel règim dictatorial, que paradoxalment es converteix en un impuls per a la sardana.

Les sardanes van ser tolerades pel règim franquista sota l'etiqueta del regionalisme dels "Coros y danzas" i com a mostra innocent de la diversitat de les tradicions regionals espanyoles. Un cop acabada la guerra, l'activitat sardanista es reprèn a Manlleu amb una certa rapidesa, comparada amb altres activitats culturals, que van quedar totalment escapçades. Les sardanes van continuar essent un important espai de sociabilitat, amb un gran component lúdic i festiu, i fins i tot formaven part del programa anual de la festa del 4 de febrer que commemorava l'alliberament de

La cobla Manlleuena a l'Aplec a Palau. Any 1979. Autor: Carles Molist. Fons: Biblioteca Municipal de Manlleu BBVA

Manlleu pels nacionals.

Tot i això, com va passar durant la dictadura de Primo de Rivera, a Catalunya el moviment sardanista va actuar com una forma de resistència catalanista que aprofitava les esclatxes que permetia el règim. Durant aquest temps es van multiplicar les cobles, les colles, les composicions, els aplecs i els

Durant les dictadures el món sardanista va actuar com una forma de resistència

concursos. Manlleu no n'és una excepció, i és un moment d'aparició de moltes colles, com la Núria, la Virolai, la Dàlia, o la Puigmal, noms la majoria de significació catalanista, de consolidació d'activitats com el concurs sardanista anual. De la mateixa manera és un moment àlgid en la formació de cobles. De fet

d'aquesta època són la major part de cobles-orquestres manlleuenques: l'orquestra Martínez, els Fonts, específicament reanomenada com cobla-orquestra durant aquests anys, la Baucells, els Melodians, els Manter's, la Tropical i finalment al final d'aquest període la Cobla Manlleuena.

El final del franquisme és un moment d'un cert desglaç en el qual el moviment sardanista augmenta la seva autonomia en relació amb el règim. Un cop mort el dictador, es viu un procés d'oficialització de la sardana, combinat amb la preocupació per un cert desinterès dels joves. L'activitat sardanista a Manlleu manté la seva intensitat amb l'aparició de noves colles i el manteniment de les activitats habituals, com les sardanes del diumenge, el concurs i l'aplec local. Les colles manlleuenques participen

A l'esquerra, primers assajos de la colla Ocellets del Ter amb el seu entrenador Joan Prat, al passeig del Ter. Any 1976. Fons: família Prat-Vila. Museu del Ter. A la dreta, La colla Virolai de Manlleu participant en un concurs de sardanes. Fons: Teresa Teixidó. Museu del Ter

regularment en esdeveniments per tot el país. En aquesta època, destaca l'aparició de colles infantils, l'extensió de l'ensenyament de la sardana a les escoles, impulsat per l'Agrupació, i la constant promoció de les sardanes, amb l'inici d'un programa a Ràdio Manlleu encara en antena. En aquesta època les colles sardanistes manlleuenques traspassen les fronteres catalanes en trobades en diferents països europeus. Destaca en aquesta època el grup sardanista Ocellets del Ter, del qual sorgeixen diverses colles, i la figura de Joan Prat, gran impulsor de la sardana a Manlleu.

Aquesta etapa acaba amb una fita clau del sardanisme local que és la celebració de "Manlleu, ciutat pubilla de la sardana", que va representar un important reconeixement institucional al pes de Manlleu en el moviment sardanista català. En el moment de celebració dels 90 anys de l'Agrupació Sardanista Manlleuenc hem de parlar en el conjunt del país d'un afebliment del moviment sardanista. Tot i això, les dues darreres dècades d'activitat de l'Agrupació han destacat per la incidència en el món educatiu amb el programa "Sardana a l'escola" des de l'any 2010. Tot i la davallada de

La colla Virolai a la plaça Fra Bernadí en la celebració dels 10 anys de la colla. Any 1980. Fons: Teresa Teixidor. Museu del Ter

les colles sardanistes, l'Agrupació ha mantingut l'activitat. Se celebren anualment dos aplecs i el concurs sardanista de Manlleu, que ja es troba en la 77a edició. Les audicions de sardanes, amb menys periodicitat que antigament, s'han traslladat ara als divendres d'estiu. Les colles que mantenen activitat en l'actualitat són la colla Encís i la Colla 1714.

LES COLLES SARDANISTES DE MANLLEU

A Catalunya les primeres colles sardanistes apareixen en les primeres dècades del segle XX. A Manlleu tenim abundants referències de la

colla Flors Camperoles durant els anys vint i trenta, i una fotografia d'una colla denominada Art Jove, procedent d'un fons familiar manlleuenc. Durant el franquisme apareixen noves colles com la Dàlia, la Núria, la Puigmal, la Virolai en una mostra de gran dinamisme sardanista que es consolida durant el període de la transició democràtica, amb el protagonisme del grup sardanista Ocellets del Ter, impulsat per Joan Prat, i del qual sorgeixen bona part de les noves colles de les darreres dècades.

En total hem identificat 20 colles sardanistes a Manlleu, encara que de ben segur n'han existit altres de les quals no n'hem sabut trobar el rastre.

1	Flors camperoles	activa anys 20 i 30
2	Art Jove	activa anys 20
3	Roses Blanques	activa anys 30
4	Dàlia	1941-1946
5	Puigmal	1942-1950
6	Núria	1942-1950
7	Virolai	1957-1960
8	Núria	1967-1972
9	Virolai	1970-1994
10	Núria petits	1974-1978
11	Ocellets del Ter	1979-1994
12	Petits Ocellets del Ter	1983-1991
13	Dolça Boira	1988-1991
14	Encís	1992 fins a l'actualitat
15	Repicalatons	1995-2000
16	Ocellets del Ter	1996-2003
17	Repicadissa	1996-2000
18	Dansaires del Ter	1998-2007
19	Núria veterans	1999-2014
20	1714	2014 fins a l'actualitat

Ballada de sardanes al monument de la sardana durant els actes de Manlleu Ciutat Pubilla de la Sardana. Any 1999. Fons: Jaume Crosas. Museu del Ter